



# Sapere Aude'den Carpe Diem'e: Postmodernizm ve Toplumsal Hareketler

Hamide DEĞER\*

## Özet

Bu çalışmanın amacı, postmodernizmin toplumsal hareketler üzerindeki etkisini anlamaya çalışmak olacaktır. Modern dönemde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin, postmodern dönemle birlikte değişim geçirdiği şüphe götürmez bir gerçektir. Modern bireyin evrimi ile toplumun ve toplumsal hareketlerin de evrimi gerçekleşmiştir. Postmodernizm ile beraber meta anlatıların son bulması, müphemlikler, çelişkiler ve belirsizliklerle dolu yeni bir dünyaya ve topluma uyanan birey, modern dönemin tek tip yurttaşından oldukça farklıdır. "Makbul vatandaş"lıktan soyunarak hatta "makbul" kavramını da yapı bozumuna uğratarak birbiriyle çelişse dahi tüm kimliklerin mün demiç olduğu birey, modern dönemin cesaretini göster" (Sapere Aude)'den "anı yaşa" (Carpe Diem)'a doğru evrilmiştir. Teleolojik dünya tasavvuruna dayalı meta anlatıların "toplum yararı" anlayışı yerine teknolojik ilerleme ve küreselleşmenin de etkisiyle her şeye uyum gösterebilen ve "modernizme göre" çelişki olarak adlandırılan her şeyi içinde barındıran bir esnekliğe geçiş denebilir bu yeni durum için. Modern dönemin toplum/kamu yararı kavramlarının amaçsallığı yerine bireyin, herkesin göreceli yararıyla şekillenen yeni toplumsal hareketler de bu anlamda merak konusu olmaktadır. Eldeki bu çalışma tüm bu tartışmaları ilk olarak postmodernizmin ne olduğu, hangi temeller, ilkeler üzerine inşa edildiğini anlamaya çalışacaktır. Sonrasında postmodern kavramların neler olduğu ele alınacaktır. Modern döneme ait eski toplumsal hareketlere değinilecek ve nihayetinde postmodern döneme geçişte toplumsal hareketlerin nasıl değiştiğini veya ne şekilde tezahür ettiğini ele almaya çalışacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Postmodernizm, Toplumsal Hareketler, Yeni Toplumsal Hareketler

## Abstract

The aim of this study will be to try to understand the effect of postmodernism on social movements. It is an undoubted fact that the social movements that emerged in the modern period have changed with the postmodern period. With the evolution of the modern individual, the evolution of society and social movements has also taken place. The end of meta-narratives with postmodernism, awakening to a new world and society full of ambiguities, contradictions and uncertainties, the individual is quite different from the uniform citizen of the modern period. Even if it contradicts each other by stripping away from the "acceptable citizen" and deconstructing the concept of "acceptable", the individual with all identities has evolved from "have the courage to use your mind" (Sapere Aude) to "live in the moment" (Carpe Diem). Instead of the "social benefit" understanding of meta-narratives based on the teleological world view, this new situation can be called a transition to a flexibility that can adapt to everything with the effect of technological progress and globalization and includes everything called contradiction according to "modernism". The new social movements, which are shaped by the relative benefit of the individual and everyone, instead of the purposiveness of the concepts of society/public interest in the modern period, are also a matter of curiosity in this sense. This study will try to understand all these discussions, first of all, what postmodernism is, what foundations and principles it is built on. Afterwards, what postmodern concepts are will be discussed. The old social movements of the modern period will be mentioned and finally, it will try to deal with how social movements have changed or manifested in the transition to the postmodern period.

**Keywords:** Postmodernism, Social Movements, New Social Movements

\* Doktorant, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, degerhamide@yahoo.com, ORC ID: 0000-0003-3666-4311

## Giriş

“Dünyanın büyüsunü bozan”<sup>11</sup> modern dönemle beraber insanoğlu aklın önderliğinde tüm dertlerden, sorunlardan kurtularak özgürleşeceğini vehmetmiştir. Bu nedenledir ki “Sapere aude!” aydınlanma felsefesini temel alan modern düşüncenin düsturu olmuştur. Modern düşünce, özgürlüğe giden yolu modern birey için sahip olduğu tüm kimliklerden bağımsızlaşarak soyut özne ve yurttaş olmak olarak belirlemiştir. Bireyin, aklın önderliğinde yaşamını şekillendiren her türlü din, inanç, gelenek, kültür, duygu, tutum ve pratiğin karşısında olarak kendisini var etmesi öngörülmektedir. Rasyonel aklın öncülüğüyle, geçmişin, dinin yani Kilise'nin reddi üzerine kurulu, geleceğin hep daha iyi olacağı inancı taşıyan, bu anlamda bireyin üretkenliğinin ve çalışmanın ön plana çıkarılması salık verilmiştir. Geleceğin daha iyi olacağı bir ilerleme anlayışı ile teleolojik bir üst anlatı olarak modernizm, teknolojik gelişmelerle beraber, siyasal, kültürel ve ekonomik olmak üzere her alanda hâkimiyetini güçlendirmiştir.

Bilhassa II. Dünya Savaşı'nın getirdiği soykırım, insanlığın bunca zaman ilerlediği düşüncesine gölge düşürmüştür. Teknik anlamdaki devasa ilerlemeye rağmen Hitler Almanyası'nın Avrupa'da yaptığı katliam ve soykırım, insanlığı rasyonalitenin tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Bilim dünyasında da Aydınlanmanın varlığını borçlu olduğu Newton fiziği/mekaniğinin öne sürdüğü bilim anlayışı Einstein'ın *izafiyet* teorisiyle sarsılmıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber hızın iyice arttığı, geleceğin inşası için bireyin daha hızlı ve çalışkan olması gereken modern dünya, oldukça katı, tek tip, din, gelenek gibi olgulardan azadedir. Ancak modern birey giderek bu durumdan rahatsız olmaya başlamaktadır. Kafka günlüğünde bu bireyi” ...yaşamın art arda gelişine dayanmak imkânsız. Saatler uyuşmuyor. İçimdeki şeytani bir şekilde koştururken, dışımdaki yalpa vura vura alışılmış hızında ilerliyor” şeklinde tasvir etmektedir (Köroğlu, 1996:21). Öte yandan gelişen teknolojinin savaş, soykırım ve katliama varan pek çok alanda insanı yok edecek şekilde kullanılması, modernizmin salt rasyonel akılla hareket ederek ne denli mekanikleştiğini de göstermektedir. Bu sıkışmışlık içerisindeki birey ve bu anlamdaki sorgulamaları modernizme büyük eleştiriler getirmiştir. Postmodernizm, modernizme getirilen eleştirilerden neşet etmiş ve günümüze kadar devam edegelmiştir.

<sup>11</sup>Max Weber'in Schiller'den ödünç aldığı ve “Günümüzünkaderi ussallaştırma, entelektüelleştirme ve hepsinden önemlisi dünyanın ‘büyüsünün bozulması’dır” sözü kastedilmektedir. Bkz Weber, M. (2012), *Din Sosyolojisi*, Yarı Yayınları, İstanbul.

Modernizmin çözüm bulmada yetersiz kaldığı alanlarda postmodernizm esnek, belirsiz, kimi zaman çelişkili ve tutarsız mahiyetiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'lardan itibaren refah devletinin yetersizlikleri, Vietnam Savaşı ve sonrasında savaş karşıtı gösteriler ve 68 gençlik hareketine giden süreç söz konusu eleştirilerin tezahürü olmuştur. 1970'lerde ilk olarak sanatta kullanılan postmodern kavramı, modern muhayyilenin oluşturduğu tüm geleneği yeniden sorgulamış ve yapı bozumuna uğratmıştır. Modernitenin "bir şey ya odur ya da ötekidir" in yerini "bir şey hem odur hem ötekidir veya ne biridir ne ötekidir..." (Yaraman, 2013) diyen postmodernizm almaya başlamıştır. Modern dünya için; gerçek, hakikat, tek ve mutlak mahiyete sahiptir. Postmodernizm ise; hakikatin çoğullaştığı, görecelileştiği, kişiselleştiği ve ulaşılması gereken idealin, teleolojik inancın ortadan kaldırıldığı bir tasavvurdur. Hakikatin çoğullaşması, nispi ve izafi bağlama oturması bir ideal sunan meta anlatıların itibarını yitirdiği yeni dünyada birey, modernizmle yok saydığı tüm kimlikler için yeni bir dünya tasavvuru geliştirmeye başlamıştır. Böylece yeni dönemde sağ-sol, ilerici-gerici, doğu-batı üzerinden gibi dikotomiler üzerinden inşa edilen modern bireyden, postmodern bireye geçilmiş ve tüm bunları kendinde barındırmayı bir kusur veya tutarsızlık olarak görmeyen birey, kamusal alanda bu kimliklerle var olma mücadelesi göstermiştir (Yaraman, 2013). Modern bireyin dahil olduğu sınıfın çıkarı ve onun mücadelesi üzerinden şekillenen politik tavrı sınıf hareketleri ve toplumsal hareketler olarak var olmuştur. Ancak postmodern dönemde çeşitlenen, farklılaşan pek çok kimliği haiz birey ise dini, etnik, cinsel olarak değişen taleplerinin kamusal alandaki görünürlüğü ile toplumsal hareketleri de değiştirmiştir. Sınıftan, kimliğe ve kültüre evrilen yeni aidiyet biçimleriyle var olan bireyin dönüştürdüğü toplumsal hareketlerin serüveni eldeki bu çalışmayla anlaşılmaya çalışılacaktır. Aydınlanmanın rasyonel, sınıf aidiyeti olan bireyi kimlik talepleriyle öne çıkan bireye dönüşürken toplumsal hareketleri nasıl etkilediği ortaya çıkması amaçlanan öbür meseledir.

## Postmodernizm

Postmodernizm, 1970'lerde sanatta ortaya çıkan ve zamanla farklı disiplinlere yayılan bir harekettir. Pozitivist akli ve bu akıldan mülhem tekçi hakikat anlayışını sorgulayarak, bakış açılarının çeşitliliğini, dikate alır. Bir akım olarak değerlendirilen postmodernizm, 1960'lara

kadar Batı kültürüne egemen olan ve “pozitivist bilim ve ilerleme ideolojisi’ne gönderme yapan modernizmin bir eleştirisidir (Darnell, Staszak, 2006:875).

Federico de Onís, modernite içindeki muhafazakâr gerilemeyi belirtmek için postmodernizm terimini kullandı. Postmodernizm kavramı, 1960’lı yıllarda, adı soyut dışavurumculuk ile bağlantılı olan Robert Rauschenberg’in resimlerinde kolajların ortaya çıkmasıyla plastik sanatlarda doğdu. Postmodernizm veya onu takip eden ultra-modernizm gibi akımların yanı sıra De Onís’in kullandığı tabir, ironi yüklü bir üslup ve en ince ayrıntısına kadar inen mükemmeliyetçilik ile 1934 yılında İspanyol şairler antolojisinde yer almıştır. Ayrıca Toynbee’nin tarihselciliği, postmodernizmin modernizmin yerini aldığı fikrini gündeme getirir (Akay, 2010:95). Ancak günümüzdeki tartışmaların kıvılcımını ateşleyen Jean-François Lyotard’dır. Lyotard’ın *Postmodern Durum* (La Condition Postmoderne) adlı kitabıyla tartışmaları yaratmıştır. Lyotard postmodern dönemi, meta anlatılar (métarécit) ve ideolojilerin sona erdiği dönem olarak tanımlamıştır. “Aşırı basitleştirilmiş bir ifadeyle diyebiliriz ki, “postmodern” sayılan tutum, üst-anlatılara karşı inançsızlıktır. Bu kuşkusuz bilimlerdeki ilerlemenin bir sonucudur; ancak söz konusu ilerletme de zaten bunu varsayıyor” (Lyotard, 2013:8).

Bandier ise postmodernizm kavramının Amerika’daki edebiyat, sosyal felsefe ve özellikle mimarlık alanında nasıl ortaya çıktığına dair tartışmalara ilk olarak; Charles Olson, Charles Wright Mills, Ihab Hassa, Marcel Duchamp ve son olarak Charles Jencks tarafından kullanıldığını ifade etmektedir. Bilhassa 1972’de Robert Venturi’nin arkadaşlarıyla beraber *Las Vegas* dergisinde mimari bir manifesto sunmalarının önemli bir kırılma olduğunu eklemektedir. Nitekim bu manifesto modern mimariyi ilerici, pürist ve ütöpik olduğu gerekçesiyle eleştirmekte ve yeni bir mimari anlayışın yani postmodern bir anlayışın temellerinin habercisi olmaktadır. Charles Jencks de 1977’de artık postmodernizm kavramına kullanmakta ve ona dair yazmakta ve Jencks için postmodernizm; çoğulcu hoşgörü ve “sol ve sağ, kapitalist sınıf ve işçi sınıfı” gibi modası geçmiş kutupları anlamsız kılan aşırı geniş seçenek sunmayı vaat eden küresel bir uygarlık olarak övülmektedir (Bandier, 2011:118-119).

Postmodern kavramının Fransa’da yayılması ise Lyotard’ın *Postmodern Durum* kitabıyla mümkün olmuştur. Daha önemlisi ise

Lyotard, postmodern kavramını bilgi felsefesi ışığında yani postmodern durumun bilginin konumundaki, içeriğindeki değişimle ortaya çıktığına dair daha derin bir tartışmayı başlatmıştır. O, postmoderniteyi insan durumundaki genel bir değişiklik olarak sunmuş ve doğa bilimlerindeki son ilerlemelerin epistemolojik sonuçlarını incelemeyi önclemiştir. Onun analizine göre, toplum artık organik bir bütün olarak veya ikili mücadeleler alanından ziyade daha çok bir dilsel iletişim ağı olarak görülmelidir. Nitekim, bilim, bir dil oyunu haline gelmiş bulunmakta ve bundan böyle, 19. ve 20. yüzyıldaki üstünlüğüne sahip olduğu iddia edilemezdi.

Postmodern dönem veya kavramın zamansallığına ilişkin kesinlik olmayışı tam da postmodernizmin özelliğinden kaynaklanmaktadır. İzafileği benimsemesi itibariyle bilim, gerçek, mutlaklık, kesinlik gibi modernizmin tüm kutsallığını eleştiriye tabi tutan postmodernizm, bireyi, yerellik, görecelilik, belirsizlik ile yeniden yaratmıştır. Modern dönemin hesap yapan, geçmişten kopuk, gelecek peşine düşen bireyi artık başka bir yol izlemektedir hatta izlemek zorunda olduğu bir yol dahi olmayabilir. Böylelikle postmodernizmin bireyi, toplumsal hareketlerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Bireyi farklılaştıran postmodernizmin bazı spesifik özelliklerinden bahsetmek onun toplumsal hareketlerle olan bağına daha net açıklayacaktır.

## Postmodernizmin Özellikleri

Postmodernizm, toplumsal hareketlerin tekniğini, pratiğini teknolojik gelişmelerle, mahiyetini ise hiyerarşik olmayan, izafi, çoğulcu, esnek, belirsiz, çok kimlikli şekilde inşa etmiştir. Şüphesiz çoğu zaman modernizm eleştirileri üzerinden bu yapısı şekillenmiştir. Postmodernizm kültürle de ilişkili olmuştur. Modernizmin nedensellik ilişkisini ve ekonomik yolla tektipliliğe yol açtığı eleştirisiyle beraber postmodernizm de ekonomiyi değil, kültürü kullanmıştır. Postmodernizm, inşa ettiği kültürle modernliğin tektipliliğine karşı “geçici, eklektik ve çeşitli hayat tarzları yaratır” (Yaraman, 2003:71). Orgogozo da postmodernizmin üç temel üzerinden yükseldiğini ifade etmektedir: İlki Aydınlanma döneminin mirası olarak aklın evrenselliğine olan inancın eleştirisi; İkincisi hiçbir “hakikat” kanıtlanabilir olmadığı için her şeyin meşru olduğunu onaylayan göreceli bir varoluşsal duruş; sonuncusu ise bilimin “nesnel” karakterine olan inancın eleştirisi (Orgogozo, 2004:436).

Modernizmin yok ettiği veyahut bastırıldığı gelenek, din, metafizik gibi öğretilerin hepsi postmodern kültürün temel uğraşısı haline gelmiştir. Öyle ki postmodern birey arkaik bir çeşitliliğin ve farklılığın peşine düşmüş ve yüzyıllar önce defnedilmiş mirası sadece kendi coğrafyasında değil dünyanın en ücra köşesine varana kadar aramaya başlamıştır.

Freud moderniteyi güzellik yani yüksek zevk, düzen yani nerede nasıl davranılacağına bilinmesi ve temizlikten müteşekkil bir dünya tasavvuru veya uygarlık olarak görmektedir. Bu uygarlık tüm bunları sunarken insanın özgürlüğünü de budama hakkı elde eder. Bu süreç ise oldukça sancılı ve acılı gerçekleşmektedir zira içgüdünün terki üzerine bina edilmiştir. Böylelikle Freud" uygar yaşamın haz ve keyiflerinin acılar, memnuniyetinin hoşnutsuzluklar ve itaatinin de isyanla beraber aynı pakette geldiği"ni ifade eder (Bauman, 2000:10-11). Haz, içgüdü, güvenlik ve düzen uğruna özgürlükten vazgeçişin bir süre sonra hoşnutsuz olacağı aşıkardır. Postmodern dönem tam da bu durumun yansıması olmuştur. Hazzın ve özgürlüğünün peşinden güvenlik, düzen, gerçek ve kuralı yıkmayı amaç edinen postmodern birey için geleceğin peşinde koşmak yerine anı yaşamamanın zevki amaç haline gelmiştir.

## Postmodernizmin Kavram Seti

Çoğulculuk, çokkültürlülük, farklılıklara saygı, hoşgörü, çokluk, heterojenlik, bireysel seçimler, bireysel özgürlükler, bireysel haklar, söz hakkı, dolaysızlık, değerlerin çokluğu, çoklu gerçeklik, yerellik ve kısmilik, normatif kriz, kurumlar ve temsiller, gerçeğin karmaşıklığı, etikin yeniden değerlendirilmesi, tekno-bilimin gelişmesi, eklektisizm, patlama, ayaklanmalar, karışıklıklar, tüketim toplumu, bilginin demokratikleşmesi, siyaset ve iktidar, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, adem-i merkezileşme, kurumsuzlaşma, kendi kaderini tayin, anti-hümanistlik, anti-dogmatiklik, anti-üniversellik, anti-hiyerarşiklik, anti-elitistlik, bireysellik, bir topluluğa bağlılık, pragmatiklik, somutluk, beklenilmezlik, ideolojilerin sonu, büyük hikaye/ anlatıların sonu, Tanrının ölümü, öznenin ölümü, geleceksizlik gibi uzayıp giden bir liste postmodernizmin mottolarından bazılarıdır (Baril, 2005:27).

"Postmodernizm teori ve hakikat kavramlarına da şüpheyle bakar. Postmodern düşüncede teori, belli bir mesafeyi korumak anlamında ma-



sum değildir; hakikat ise, tarafsızlık ve nesnellik bağlamında naif bir şey olmanın çok uzağındadır. Postmodernizm temsili bir sahtekarlık olarak görürken, demokrasiye de buna bağlı olarak şüpheyle bakar. Buna göre, postmodernizm birçok yeni siyasi ve toplumsal hareketi destekler, partizanca ve dogmatik tavırlardan ziyade çoğulculuğu ve hoşgörüyü savunur” (Cevizci, 1999:700).

Felsefi postmodernizm, ise siyasi, dini veya ideolojik fark etmesizin tüm evrensel, kapsayıcı dünya görüşlerine karşı durmaktadır. “Marksizm, Hıristiyanlık, faşizm, Stalinizm, liberalizm, İslamiyet ve modern bilim gibi öğretilerin” hepsi nesnel ve bütünleştirici iddia taşıyan meta-anlatılar (meta-narratives) olarak artık itibar görmemektedirler. Modernizmin “bilim aracılığıyla ilerleyeceği ve özgürleşeceği” iddiasına ve düşüncesine itiraz etmektedir. Bu nedenle “modern bireyde temellenen evrensel bir etik düşüncesi, özellikle de faydacılık ilkesi şiddetle eleştirilir.” Buna karşı çıkışın meşrulaştırıcılığı ise; “bilginin göreceliğinden, farklı akılların varoluşundan, insan algısının bağlam bağımlı oluşundan bahsedilerek” sağlanmaya çalışılır (Şahin, 12. Hafta: 2).

Baudrillard postmodernizmle ortaya çıkan gerçekliğin, gerçeğin ancak temsili olabildiğini söylemekte ve bu gerçekliği simülasyon kavramıyla açıklamaktadır. Öyle ki kitle iletişim araçlarının da gelişmesiyle insanlara gösterilenle sınırlı bir gerçeklik oluştuğundan söz etmektedir. Sözelimi Körfez Savaşı bir gerçeklik değil bir simülasyondur (Baudrillard, 2011). Bu nedenle postmodernizmi Sim’in tanımladığı şekliyle de kabul etmek mümkün gözükmemektedir:

“...onu bir şüphecilik -otorite, kabul gören bilgelik, kültürel ve politik normlar, vb. hakkındaki şüphecilik- biçimi olarak tanımlamak olacaktır... Şüphecilik, nihai hakikatlere ya da nihai hakikat olarak kabul edilen şeyi belirleyecek kriterlere sahip olduğunu iddia eden diğer felsefi teorileri yıkmaya girişen, temelde olumsuz bir felsefe biçimidir” (Sim, 2006:3).

Söz konusu şüphecilik ile postmodernizm, neredeyse kendinden önceki tüm iddia, tutum, varsayım, bilgi, geleneğe karşı bir reddiye geliştirmiştir. Postmodern teori “çokkatlılık, çoğulluk, bölük pörçüklük ve belirlenmemişlik lehine” toplumsal tutarlılık noktasında modern varsayımlar ve nedensellik kavramlarını yadsır. Öbür yandan, postmodernizm, “toplumsal ve dilsel olarak merkezlesmiş ve parçalanmış öznenin” yana tavır alarak modern teorinin büyük çoğunluğunun *sine qua non* olarak gördüğü “rasyonel ve birleşik (unified) özneyi” yok sayar (Best, Kellner, 2011:18).

Böylelikle postmodernizmin, çoğulluğun bir olumlaması olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Lyotard'ın meta anlatı veya hikayeler olarak adlandırdığı, dünyanın ilerleyişini sağladığı kabul edilen inançların yerini bireyi önceleyen kimlik hareketleri almaya başlamıştır. Büyük hikayeler veyahut meta anlatıların çöküşü ise 1989'daki Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla temellenip güçlenmiştir. Öyle ki Duvar'ın yıkılmasından sonra meta anlatıların tamiri ve tadilatına dair her girişim bireysel özgürlüğe bir saldırı olarak görülmeye başlamıştır.

Meta anlatıların tanzim ettiği tüm ahlakilik onlardan alınarak ben ve öteki arasında karşılıklı saygıya dayanan yeni bir postmodern ahlakilik üzerine inşa edilir. Farklılık fikrini merkezileştiren postmodern birey, değerlerini hiçbir zaman dayatmaya veya yüceltmeye çalışmaz. İdollerini, ideali yapıbozumuna uğratmaya çalışır çünkü öncesinde de ifade edildiği üzere hiyerarşisizleştirme postmodernizmin temel niteliklerindedir.

Modernizm insanı araştırma süreci içerisinde analiz eder veya nesneleştirir. Araştırma konusu olan nesne ile bilim arasındaki bu mesafe, modernizmin objektifliği olarak tanımlanmıştır. Aksine postmodernizm ise bu nesnellik, sayıları ve pozitivizmi bilim olarak tanımlamaz. Sözgelimi postmodernist düşünürlerden Foucault, her şeyin söyleme bağlı olduğunu ve bunun dışında bir gerçeklik olmadığını düşünür. Nihayetinde adı konmamış hiçbir şeyin var olduğu söylenemez. Eğer gerçeklik yoksa onu her an inşa edebiliriz. Çünkü gerçeklik söylemle inşa edilir yani söylem ve araştırma nesnesi arasındaki mesafe ve dolaşısıyla nesnellik ortadan kalkmış olur (Enis, 2011:7). Bu da araştırmayı modernizmdeki nicelliğin aksine niteliksel hale getirir.

"Postmodernizm, hala mutlak değerlere, metafizik temellere ve kendi kendiyile özdeş öznelere ihtiyaç duyan bir sisteme meydan okuduğu ölçüde radikaldir. Postmodernizm çokkatlılık, özdeşsizlik, ihlal, temelcilik-karşıtlığı ve kültürel görecelikçiliği seferber ederek tüm bu mutlak değerlerin ve temellerin karşısına diker. En iyi durumuyla sonuç, hiç değilse teori düzeyinde, başat-değer sisteminin altüst edilmesidir" (Eagleton, 2015:178).

Bahsedilen tüm bu özellikler soyut, teorik anlamda bir postmodernizm tanımından ziyade sosyal, kültürel, ekonomik, politik tüm koşulların tıpkı modernizmde olduğu gibi hayatın, gündelik ilişkilerin her alanına yansınmasıyla somut bir düzleme oturmuştur. Tüm bu atmosferle beraber bireyin kendini var etmesi tüm bu koşullardan et-



kilenerak mümkün olmaktadır. Postmodernizm göreceliliği, farklılıklara ve çeşitliliğe ilişkin bakış açısının genişliği ile postmodern birey kendisini farklı, özel ve kendi kılan tüm kimlikleri kabule götürmüştür. Kabullenişle beraber postmodern birey hem kendi kimliklerinin farkına vararak onların kamusal, özel alan fark etmeksizin her alanda görülebilir olmasının imkanını aramakta ve bunu talep etmeye başlamaktadır. Kimliklerin ortaya çıkışı, her alanın politize olabilirliliğini sağlarken öbür yandan devletin de çoğu alandan el etek çektilirilmesi taleplerinin savunulduğu bir sistem yaratmıştır. Postmodern dönemdeki aidiyetlik modernizmin yadsıdığı veya görmediği etnik, dini, cinsel, çevreci tüm kimliklerin daha kolay ve özgürce organize olarak bir toplumsal harekete dönüşmesinin de imkanını getirmiştir. Bu toplumsal hareketlerin farklılıklarının neler olduğu ise çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır.

## Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler, ortak hedefler ileri sürmek veya hatta mevcut siyasi rejimin meşruiyetine meydan okumak amacıyla çeşitli sosyo-profesyonel kategorilerden bireyleri bir araya getiren büyük seferberliklere atıfta bulunur. Toplumsal hareketler, kolektif eylemin özel biçimleridir. Kavram ilk olarak Lorenz von Stein'in (1864) tarafından kullanılmış olup, daha çok ekonomik eşitsizlikler temelinde ortaya çıktığını ifade eder (Tilly, 2008:20). Toplumsal hareket kavramı, "kolektif davranış", "protesto seferberliği", "kolektif eylem" denen şeyin yalnızca en son uzlaşmış biçimidir (Le Saout, 1999:2). Bottomore için ise toplumsal hareketler; ya değişimi özenmeyi veya değişime direnmeyi amaçlayan örgütlü bir amaç içermektedir (1987:22).

"Genel anlamıyla toplumsal hareketler, "[e]litlere, otoritelere, başka gruplara ya da kültürel kodlara karşı, elitler, diğer gruplar ve unsurlarla kalıcı bir etkileşim içinde, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler" olarak tanımlanmaktadır (Tarrow, 2011:7 akt. Demiroğlu, 2014:134).

Benzer şekilde Melucci de toplumsal hareketleri; "A) Dayanışmaya dayalı, B) Bir çatışma taşıyan, C) Yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan kolektif bir hareket biçimi olarak" tanımlamaktadır. Böylelikle onların protestolardan ayrışabileceğini ifade eder (Melucci, 1999:87). Modern dönem ve sonrası yani postmodern dönem toplumsal hareketleri ise

esas belirleyicilik kazanan hareketlerdir. Eski ve yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılmaları ise değişen birey, toplum ve onların davranış biçimleri gibi pek çok parametrenin olması nedeniyledir.

## Modern/Eski Toplumsal Hareketler

Fransız Devrimi ile başlayan, 19. ve 20. yüzyılda işçi hareketlerinin şiddetli protesto hareketleriyle, 20. yüzyıl kadar devam eden toplumsal hareketler, bu dönemin siyasi eylem biçimine dönüşmüştür. Modern döneme ait olan ve rasyonel tepkilerdir. Özellikle Fransız Devrimi, toplumsal hareketlerin modern tarihi itibarıyla bir başlangıç noktasıdır.

“Bu devrimle, tarihte ilk defa halk siyasi rejimi tamamen değiştirecek bir harekete imza atmıştır: “Kral öldü, yaşasın cumhuriyet!” Fransız devrimi ünlü “kardeşlik, eşitlik ve özgürlük” formülü ile modern dünyada insanları bir arada tutan şeyin artık dokunulmaz gelenek değil; rasyonel bireylerin tercihleri olduğunu vaat etmişti” (AUZEF, 2021:11).

Modern dönemdeki toplumsal hareketler Sanayi Devrimi sonrasında kapitalizmin yükselişi ile daha çok belirginleşmiştir. “Modern çağın icadı olan işçiler, toplumsal hareket tarihinde de en önemli rolü oynayanlardır.” Modern dönemin getirdiği yeniliklere ek olarak fabrikalarda çalışan, kente göç eden ve işçi mahallerinde yaşayan işçiler yeni bir toplumsal hareketlilik yaratmışlardır (Çelik, 2010:7). İşçilerin sömürülen hakları ve sermaye sahiplerinin kazandığı “artı değer” üzerinden yeni bir bilinçle hak mücadelesine girişmeleri modern dönem için bir kırılma olmuştur.

Tilly'e göre ise toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında bazı unsurlar etkili olmuştur: “İngiltere ve Amerika’ da köklü politik ve ekonomik değişimler zemininde ortaya çıktı. Bu köklü değişimlerin altında dört ana unsur vardır: savaş, parlamenterleşme, sermayedarlaşma ve proleterleşme” (Tilly, 2008:49). Bilhassa Avrupa tarihinde savaşların, siyasallaşmanın, sonrasında kapitalistleşme ve artan sermayenin yarattığı toplumsal durum veya eşitsizlik, toplumsal hareketleri güçlendirmiştir.

“Modernliğin ilk dönemlerindeki hâkim hareketler ekonomik çıkarlar üzerinde yoğunlaşmış, genelde tek bir sosyal sınıftan oluşan üyeleriyse siyasi gücü ele geçirmek için merkezî bir şekilde örgütlenmişlerdi. Devrim fikriyle özdeşleşmiş ve neredeyse bir siyasi partinin ya da siya-

sal hareketin gölgesinde şekillenen işçi hareketi bu tip hareketlerin en iyi örneklerinden biridir. Bu hareketin içindeki işçiler, birer aktörden ziyade tarihsel bir zorunluluğu yerine getirmek için mücadele eden figürlerdir” (Çayır, 1999:16).

Elitler arasında 19. Yüzyıl itibariyle alt tabaka olarak nitelendirilen “köylülerin, zanaatkarların ve işçilerin faaliyetleri, eylemleri ve örgütlülükleri” güçlü bir hale dönüşmüştür. Kapitalist sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, metalaşma süreci, kentleşme ve göçün hızlanması hem kırsal alanda hem de şehirlerde ciddi toplumsal kargaşa yaratmıştı. Örneğin; vergi isyanları, ekme isyanları, seçim mücadeleleri, grevlerle toplumsal hareketlerin örgütlülük ve süreklilik açısından gelişmesine yol açmıştır (Çetinkaya, 2015:28).

Kapitalizmin yükselişi aydınlanma değerleri, bilimsel ve teknolojik gelişmeler Fransız devriminin politik söylemleri ile birleşerek yeni bir sistem yaratmıştır. Ekonomik ve politik değişmelerle önceden insanların hayatlarını topraktan sağladığı sistem, bundan böyle kapitalist piyasaya göre şekillenir olmuştur. Emegın tanımı ve mahiyetinin değişimiyle toplum da değişmiştir. Burjuva ve işçi sınıfı olarak bölünen toplumda ve sömürülen düzende işçiler, burjuva sınıfına karşı örgütlenmeye başlamıştır. Böylelikle toplumsal hareketler daha sınıfsal bir nitelik kazanmıştır. Sonrasında patlayan I. Dünya Savaşıyla imparatorlukların dağılması ve böylece her milletin kendi devletini kurmak için başlattığı ulusal kurtuluş hareketleriyle milliyetçi bir mahiyet de eklenmiştir (AUZEF, 2021:16).

Toplumsal hareketlerin bu hâli neredeyse 1960'lara kadar devam etmiştir. 1960'lar ve 1970'lerden itibaren toplumsal hareketler, toplumun, kurumların ve onu yapılandıran değerlerin değişmesine, tartışılmasına veya sorgulanmasına odaklanan sosyopolitik dinamiklerin kilit bir unsuru haline geldi. 1990'ların sonundan bu yana, küreselleşme karşıtı mücadeleler, bu tür siyasi müdahalenin önemini ön plana çıkardı. Konuyla ilgili analizlerin çoğalması bunu açıkça göstermektedir. 1990'ların sonundan bu yana, küreselleşme karşıtı mücadeleler, bu tür siyasi müdahalenin önemini ön plana çıkarmıştır (Hudon, Poirier, 2011:107-108).

“Toplumsal hareketlere ilişkin eski ve yeni ayrımı 1960'ların sonlarında doğmaya başlayan ve 1970'lerin ortalarından itibaren çeşitlenen direniş ve mücadelelerle birlikte tartışılmaya başlanan bir konu oldu. Yeni ibaresi genellikle çevre, ekoloji, insan hakları, feminizm, barış gibi temalar

etrafında ilk kez bu yıllarda doğan mücadeleler için kullanılırken, eski ibaresi milliyetçi hareketleri de içermekle birlikte daha çok sınıf çatışması etrafında örgütlenen işçi sınıfı hareketine işaret etmek üzere kullanıldı" (Özen, 2015:14).

Bireyin ve toplumun değişen değerler ve anlam dünyasına bağlı olarak toplumsal hareketler de postmodern düşünceden etkilenmiştir. Yukarıdaki bilgiler tarihsel bir anlatı sunarken esas değinilmesi gereken toplumsal hareketlerin modern ve postmodern döneme ait özellikler barındırmasıdır. Zira modern dönemde rasyonel bireyin içinde yer aldığı toplumsal hareket, postmodern dönemdeki hazcı ve özgürlükçü bireyin kimlik hareketine dönüşen yeni toplumsal hareketine evrilmiştir.

### **Postmodernizm ve Toplumsal Hareketler**

Yeni toplumsal hareketler ifadesi, bir yandan 1960'larda ortaya çıkan yeni seferberlik biçimlerine, diğer yandan toplumsal çatışmaların analizini yenilemeye çalışan pek çok çalışma ve teorik araştırmaya atıfta bulunmaktadır. 1960'lardan bu yana, toplumsal hareketler, yeni toplumsal hareketlerden bahsetmeye yol açan büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bugün oldukça yaygın görünseler de 1960'larda ortaya çıkan hareketler yeni protesto biçimleri olacaktır: feminizm, çevrecilik, bölgeci hareketler, öğrenci hareketleri. Buna yavaş yavaş, göçmenlerin hakları, eşcinsellerin hakları veya sağlıklı beslenme hakkı gibi farklı nedenlere dayalı yeni hareketler eklenmiştir. Sendikacılık ve işçi hareketi tarafından sembolize edilen daha klasik toplumsal hareketlerden bir kopuş gerçekleşmiştir.

Postmodernizmin geçişkenliğe, esnekliğe ve müphemliğe olanak sağlayan yapısıyla söz konusu toplumsal hareketlere alan açmıştır. Postmodernizm, âdem-i merkezîyetçi, yerelliğe vurgu yapan, farklı dini ve etnik gruplar, kadınlar gibi azınlık veya dezavantajlı gruplara verdiği önemle, kimlik hareketlerinin postmodern toplumdaki tezahürü sayılabilir. Böylelikle postmodernizmin toplumsal hareketleri farklılaştırdığı, eski paradigma olarak tanımlanan eski toplumsal hareketlerden yeni paradigmaya yani yeni toplumsal hareketlere geçişi mümkün kıldığı görülmektedir. Bu anlamda yeni toplumsal hareketlerin postmodernizmle aynı değerler üzerinden kendisini nasıl var ettiği sonraki kısımlarda ele alınacaktır.

Yeni toplumsal hareketler, postmodern dönem olarak adlandırılan 1960'lar itibariyle varlık göstermeye başlamıştır. Modernizm eleştirilerinin hız kazandığı, refah devleti uygulamalarıyla devletin her alanda varlık sahası bulması ile yükselen devlet karşıtlığı, 68 gençlik hareketiyle pekişmiş ve sonrasındaki Vietnam savaşının patlak vermesiyle savaş karşıtlığına varan çok katmanlı bir toplumsal durumun giderek evreselleşmesi söz konusu olmuştur. Bazı teorisyenler tarafından "büyük idealleri ve devrimci hülyaları olan" eski sosyal hareketler"e karşı "yeni sosyal hareketler" olarak tanımlanmışlardır. "Bu minvalde yeni toplumsal hareketler globalleşen dünyada yeni kimlik arayışlarının" a denk düşmektedir. Bilhassa "iletişim ve ulaşımın" geldiği nokta itibariyle" uluslararası etkileşimler" yeni kimlikleri kurgulamıştır. Böylelikle "devletin ve sivil toplumun rolü" sorgulanmış, "kamusal ve özel alanın sınırları" yeniden tanzim edilmiştir (Çayır, 1999:8).

Nitekim postmodernizmin aynı saiklerle hareket eden, aynı iddiaları taşıdığı ve şekillendirdiği birey ve toplum da aynı hareket ve iddia biçimine sahip olmuştur. Sivil toplum, kimlik, kamusal alan, özgürlük, çoğulluk, çokkültürlülük, farklılık, çevrecilik vb. gibi öncesinde sayılan pek çok konudaki hak taleplerinin arttığı ve son kertede kamusal alandaki mücadele, meydan hareketlerine kadar varmıştır. Bouchard bu durumu şöyle tanımlamaktadır; türlerin karışımı, "ilginç", "Retro", tekrar, melezleme, mantıksız," kendine özen gösterme, geçici". "Postmodern dalga bize zevklerimiz, arzularımızın ve eğilimlerimizin heterojenliğini daha iyi varsaymayı öğretti" (Saint Jacques, 2002:17 akt. Bouchard, 2011:147-148).

Touraine için ise yeni sosyal hareketler, post endüstriyel toplumda ortaya çıkar. Post-endüstriyel toplum, "yeni güç merkezi ve yeni ilişki biçimleriyle" öncekinden farklıdır. Çağdaş sosyal hareketler denilen bu hareketler yenidir çünkü post endüstriyel toplumun açtığı alanda gerçekleşen bir mücadele söz konusudur. "Bu alan artık devlet değil, sivil toplumdur." Aktörlerin sivil toplum üzerindeki mücadelesinin gerçekleştiği bu toplumsal hareketler, kendi içerisindeki dönüşümün yani siyasal yapıyla olan ilişkisinin farklılaştığının göstergesidir (Touraine, 1992:142 akt. Çayır, 1999:16).

	Eski Paradigma	Yeni Paradigma
<b>Aktörler</b>	Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasına müdahil sosyoekonomik gruplar	Grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyo ekonomik hareketler
<b>Temalar</b>	Ekonomik büyüme ve dağılım, askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Barışın, çevrenin ve insan haklarının korunması
<b>Değerler</b>	Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme	Merkezi kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik
<b>Hareket Biçimleri</b>	<b>İçsel:</b> resmi örgütlenmeler, büyük ölçekli resmi temsil birlikleri <b>Dışsal:</b> Çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı, siyasi parti rekabeti ve çoğunluk oyu	<b>İçsel:</b> Enformalite, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma <b>Dışsal:</b> Negatif terimlerle formüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Bkz. (Offe, 1999:67)

Yeni toplumsal hareketler, post endüstriyel toplumun çatışmalarının, aktörlerinin ve eylemlerinin yeniliğinin de ötesinde siyasi sistemlerle ve geleneksel temsil biçimlerinin özel ilişkileriyle karakterize edilirler. Gençlik hareketi, feminist hareket, ekolojik, etnik ve ulusal, kentsel mücadeleler, modernleşmeyi, kültürel yenilenme gibi pek çok konuyu sorgulamaktadır: "...normalliğin kurallarını kim belirlemektedir; farklılıkların alanı neresidir, bir kimse asimile olmadan farklılığı kabul edilerek nasıl tanınabilir?" (Melucci, 1999:102). Benzer şekilde Habermas "kültürel yeniden üretim, sosyal entegrasyon ve sosyalizasyon gibi alanlarda doğan yeni çatışmalar, ekonomik dağılım problemlerinden değil, yaşam biçiminin düzenlenmesine bağlı sorular tarafından tetiklenir" diyerek Melucci'nin sorularının nedenini ortaya koymaktadır (Habermas, 198: akt. Demiroğlu, 2014:137).

Offe'ye göre yeni toplumsal hareketlerin temaları; "(fiziksel) toprak, hareket alanı yahut beden, sağlık ve cinsel kimlik gibi hayat alanı ile ilgili konular; komşuluk, şehir ve fiziksel çevre; kültürel, etnik ve ulusal miras ve kimlik" (1999:63) olduğunu söylemektedir. Bu tanım, postmodernizme dair önceki bölümlerde yapılan tanımlamalar ile örtüşmekte ve onun bir sonucu olarak görülmektedir. Her ne kadar belirsiz, dağınık ve ortak bir noktası yok gibi gözükse de bu temalar toplumsal hareketleri ortak değerlerde birleştirmektedir. Postmodernizmin çoğu zaman modernizme tepki olarak sunduğu ve



yeni olmayan bu değerler; “(âdem-i merkezîyetçilik ve kendine-yetme gibi örgütsel açılımlarıyla beraber) özerklik, kimlik ve manipülasyona, kontrole, bağımlılığa, bürokratikleşmeye, düzenlemeye vs. karşı muhalefet etmedir” şeklinde ifade edilmektedir (Offe, 1999:64).

Yeni toplumsal hareketlerin belli başlı özelliklerini sıralamak gerektiğinde postmodernizm ile ilişkisi de daha net anlaşılabilir: Sınıf mücadelesine indirgenemeyecekleri, bilgi toplumunun orta sınıfında ortaya çıkmaları, “değer yönelimli” olmaları, meta anlatıları, ideolojileri ve mevcut sistemi kökten değiştirme iddialarını reddetmeleri, liderlerinin olmaması, yatay ilişkilerle hareket etmesi, heterojen yapıları, iktidar olma amacı taşımamaları, direniş süreci içinde alternatif yaşam biçimleri” üretmeleri olarak sayılabilir (Çayır, 1999:26-28). Neveu (2005:8-10)’da yeni toplumsal hareketlerin dört temel niteliği haiz olduğunu eklemektedir: Örgütlenme ve eylem biçimleri, değerleri ve talepleri, siyasetle olan ilişkileri ve aktörlerinin kimliği itibarıyla önceki hareketlerden farklılaştığını düşünmektedir. Örgütlenme ve eylem biçimleriyle, genellikle fazla bürokratik olduğu düşünülen partilerin ve sendikaların merkezileşmesine karşı açık bir güvensizlik gösterirler. “Sınıf mücadelesi” gibi çok geniş kabul edilen ideolojik söylemlerin aksine, bu hareketler belirli, genellikle dakik hedeflere değer verir. Sembolik boyuta değer veren, çok kurumsallaşmamış protesto biçimleriyle kolektif eylem repertuarlarıyla ayırt edilir.

*Değerler ve Talepler:* Klasik sosyal çatışmalar zenginliğin dağılımına (ücret artışları) odaklanırken, yeni toplumsal hareketler daha az maddi ve daha sembolik talepleri içerecektir. İddiaları genellikle bir yaşam tarzının, hatta bir kimliğin ifadesi olmuştur. Örnek: eşcinsel hareketler, güçlü bir kimlik iddiasına tanıklık ediyor.

*Siyasetle İlişki:* Siyasi partilerle yakın ilişki içinde faaliyet gösteren sendikaların aksine, bu hareketler genellikle şüpheli ve hatta uzlaşıldığı düşünülen siyasi örgütlere karşı dirençlidir.

*Aktörlerin Kimliği:* “eski” toplumsal hareketler bir sınıf birliği talep ederken (işçi, köylü vb.), Genellikle ekonomik olmaktan çok kültürel olan kriterlere göre tanımlanır. Örnekler: cinsel, dini, bölgesel kimlik vb.

Sahip oldukları bu özellikleri ile yeni toplumsal hareketler, devletin baskıcı yapısı sonucunda “yaşam alanının” sınırlanması, özgürlüğün kısıtlanması ile modernizmin baskıladığı her türden bireyin dahil olabildiği hareketlerdir.

“...yeni sosyal hareketlerin aktörleri ile ilgili olarak en çarpıcı nokta bunların kendilerini tanımlamalarının ne oturmuş siyasal kodlara (sağ-sol, liberal-muhafazakâr vs.) ne de sosyoekonomik kodlara (işçi sınıfı-orta sınıf, fakir-zengin, kırsal-kentsel nüfus vs.) dayanmadığıdır. Siyasal çatışmanın evreni toplumsal cinsiyet, yaş, mekân örneğinde olduğu gibi daha çok hareketlerin konularından çıkarılan kategorilerle kodlanmıştır. Yeni sosyal hareketlerin kendilerini tanımlama düzeyinde (sınıf gibi) sosyoekonomik ve (ideolojiler gibi) politik kodların geçersizliği-ki bu olgu bu hareketlerin “yeniliğinin” bir parçasıdır” (Offe, 1999:66).

Toplumsal hareketlerin öznesinin, mevcut düzen ve uygulamalarından yakınan ve bu durumun değişmesi için mücadele eden kimseler olduğu iddia edilebilmektedir. Zira feminist, etnik, dini, azınlık, çevreci, gey, lezbiyen gibi yeni toplumsal hareketlerin bir aradalığını açıklamakta güçlük çekilebilir. Bir başka iddia olarak postmodernizmin belirsiz, dağınık, hiçbir ideolojik kategoriye girmeyen yeni toplumsal hareketlerin aktörleri itibarıyla ne denli farklı hareketlere yol açtığı düşünülmektedir. Modern değerlerin yarattığı kurguyla “aşağılanan, dışlanan, birçok birey ve kişilik özellikleri” postmodern durumla bir norm haline gelmektedir. Bahsi geçen sıfatlar “toplumsal gerekliliklere göre” yeniden adlandırılmaktadırlar; “Bitmiş bir proje” (Habermas, 1994:40) olan modernliğe, postmodernliğin yeni ve karşıt değerlerle ortaya çıkışı bir anomali yaşanmasına sebep olmuştur (Yaraman, 2003:108).

Tüm bu bilgiler ışığında yeni toplumsal hareketleri kabaca tanımlamak gerektiğinde ise ortaya şöyle bir görüntü çıkmaktadır: Yeni toplumsal hareketler, toplumsal anlamda birçok çatışmanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Yalnızca ortak çıkarlara dayandıkları için değil, aynı zamanda kolektif aidiyet duygusunun üreticileri oldukları için de gerçekten kimlik üretmektedirler. Yeni protesto biçimleriyle de farklılaşmakta ve yeni toplumsal hareketler, eskinin işçi sınıfı merkezli hareketinden farklı olarak orta sınıftandır, talepleri daha çok kimlik sorununa dayanmaktadır, katılımları -geleneksel yapılardan kurtulmuş- daha dağınık ve ayrıntılıdır ve yenilikçi ve özgün eylem biçimlerini tercih etmektedirler (Neveu, 2005:3-10).

Moderniteden “postmoderniteye” geçiş, insanlık tarihini kurtuluşu giden uzun bir yol haline getiren Aydınlanma düşüncesine inanma ile karakterize edilir. Modern zihinde bilim, siyaset ve sanat ilerleme katkılarıyla ölçülür. Lyotard’a göre postmodernite, bu anlatının

patlamasının gözlemlenmesidir. Meta anlatı, büyük hikayeler artık sona ermekte küçük, bağımsız, farklı, her hikâye anlatıcı ve dinleyiciye sahip olma fırsatı yakalamıştır. Böylelikle Batılı demokratik toplumların karakteristiği olan merkezileşme ve temsiliyete meydan okumakta ve katılımcı pratikleri desteklemektedirler.

## Sonuç

Toplumsal hareketlerin nasıl değiştiği veya bir dönüşüme uğradığı postmodernizm anlaşılmadan mümkün gözükmemektedir. Hatta nasıl ki eski toplumsal hareketler modernizmin bir sonucu olarak iddia ediliyorsa yeni toplumsal hareketlerin postmodernizmin kısmen sonucu olduğu söylenebilmektedir. Nitekim postmodernizmin yarattığı “anomali” haliyle beraber varlık sahası bulan tüm kimlikler, azınlıklar, madunlar, mağdurlar ve baskılanmışlar, mücadele alanı ve meşruiyeti bulabilmişlerdir. Yeni toplumsal hareketlerin daha çok 68 hareketiyle ortaya çıktığı, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle de “küresel köy”e (Luhan, 2001) dönüşen dünyanın sahip olduğu zenginliği, farklılığı, çeşitliliğin herkesçe bilinebilir, duyulabilir ve görülebilir olduğu söylenebilmektedir.

Postmodern çağda her bir yetkinlik alanı diğerlerinden ayrılır ve kendine has bir kriteri vardır. Bilimsel söylemin “gerçeği” nin, siyasetin hedeflediği “adil” olan ile ya da sanatsal pratiğin “güzelliği” ile uyumlu olması için hiçbir neden yoktur. Bu nedenle herkes, birbiriyle uyumsuz birçok sosyal ve ahlaki kodun bir arada var olduğu parçalanmış toplumlarda yaşamaya kararlı olmalıdır.

Her ne kadar postmodernizm ortaya çıkardığı bireyi, hazcı, anı yakalamaya çalışan narsistik özellikleriyle tasvir etse (Yaraman, 2003: 72-108) de bu birey, modern bireyden daha az politik değildir. Zira öncelikle bu bireylerden müteşekkil postmodern toplumdan neşet eden yeni toplumsal hareketler; mevcut düzeni, sistemi, değiştirmek gibi amaçlara sahiptir. Zira modernizmin yok saydığı, soyut vatandaşlık, “erkek kardeşlik”, sürekli çalışmanın idealize edildiği, uzaklarda bir geleceğin daha iyi olduğu düşüncesiyle iç güdülerin, duyguların görmezden geldiği bir modern birey inşa etmiştir. Elbette modern bireyi sıkıştıran, varoluşsal kaygılarından arındırmaya yetmeyen mekanik bir anlayışın tezahürüdür bu. Öte yandan devletin, “iktidar ilişkileri” nin de politik, ekonomik ve toplumsal her alanı kapladığı ve kapsadığı

bir durum ile bireyin özgürlüğünün güvenlik endişesiyle “yaşam alanı”nı daralttığı bir sonuç da ortaya çıkmıştır. Güvenlik nedeniyle öteki (baskılanan, dışlanan) ile kurulamayan iletişim ve ilişki de modernizmin başka bir yönü olmuştur. Müphemliği, belirsizliği, sınırsızlığı içinde barındırması çelişkili ve hatta tutarsız olduğu eleştirilerine tabi tutulmasına sebebiyet verse de tüm bu kapsayıcılığı itibariyle, bireyin varlık sahası bulabilmesi, “siyaset yapabilmesi” (Arendt, 1994) duygu, düşüncelerini ifade imkânı bulmasına imkân sağlamasıyla postmodernizm oldukça konforlu olmuştur. Kimliklerin de yaratımını sağlayan duygu ve düşüncelerin kamusal alanda da bir hak talebine dönüşmesi de toplumsal hareketler sayesinde. Kapsayıcılığı ve herkese açıklığıyla destek bulması da kolaylaşan postmodernizm sonrası yeni toplumsal hareketlerin iddialı ve sesini duyurabilme şansı da artmıştır. Keza özgürlük ve yaşam alanını genişleten, devletin otoriter ve belki totaliterleşmesini önleyici bir güç olarak önemlidir. Şimdilik bu çalışmada yer almayan eleştirileri olsa dahi postmodernizmin toplumsal hareketleri farklı bir noktaya getirdiği, kendi özellikleriyle onu yeniden düzenlediği ve dönüştürdüğü görülmektedir. 1960'larda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, ekonomik ilişkilerin dönüştürülmesini değil ekoloji, feminizm, pasifizm, insan haklarının savunulması, bölgecilik vb. gibi yeni ideolojiler adına hareket etmektedir. Aynı zamanda, eşcinseller veya kadınlar gibi bazı gruplar belirli hakların tanınması için mücadele etmektedir. Özerklik, özgürlük ve bireysel sorumluluk, eşit haklar, dayanışma veya toplu katılım üzerine kuruldular. Yerleşik düzenin yanı sıra kişisel olmayan kâr ve rekabet mantığına da karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca siyasi partilere, sendikalara ve kurumsallaşmış siyasi savunuculuk biçimlerine karşı güvensizliklerini sürdürmektedirler. Bu yeni mücadeleler parçalanmalarıyla karakterize edilir. Bu, filozof Jean-François Lyotard'ın kuramlaştırdığı “büyük öykülerin sonu” (grand récit)'dur.

## Kaynakça

- Akay, A., 2010, Depuis quand le postmodernisme?, *Tumultes*, s. 95-111.
- Arendt, H., 1994, *İnsanlık Durumu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AUZEF, 2021, *Sosyolojiye Giriş II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bandier, N., 2011), Perry Anderson, Les Origines de la postmodernité, *L'Harmattan -Sociologie de l'Art*, s. 117 - 127.

- Baril, A., 2005, *Judith Butler et le féminisme postmoderne: analyse théorique et conceptuelle d'un courant controversé*, Faculte de theologie, d'éthique et de philosophie, Université de Sherbrooke.
- Baudrillard, J., 2011, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu-Batı Yayınları.
- Bauman, Z., 2000, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Ayrıntı Yayınları.
- Bouchard, P., 2011, Postmodernisme et féminisme, *Figura, Centre de recherche sur le texte et l'imaginaire*, s. 145-162.
- Cevizci, A., 1999, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çayır, K., 1999, *Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çelik, F., 2010, *Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Toplumsal Cinsiyetin Sunumu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çetinkaya, Y. D., 2015, *Toplumsal hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Darnell, R. &.-F., 2006, Postmodernisme et sciences humaines, S. M. Savidan içinde, *Dictionnaire des sciences humaines* (s. 875-879), Paris: Presses Universitaires de France.
- Demiroğlu, E. T., 2014, Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, s. 133-144.
- Eagleton, T., 2015, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Ayrıntı Yayınları.
- Enis, N.V., 2011, Le Postmodernisme Cécqwaça?, *Barricade Culture D'alternatives*. [http://www.barricade.be/sites/default/files/publications/pdf/nicole\\_-\\_postmodernisme.pdf](http://www.barricade.be/sites/default/files/publications/pdf/nicole_-_postmodernisme.pdf).
- François-Lyotard, J., 2013, *Postmodern Durum*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Habermas, J., 1994, Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje, N. Zeka içinde, *Postmodernizm* (s. 39-50), Kıyı Yayınları.
- Köroğlu, E., 1996, *Gidenle Gelmeyenin Eşiğinde: A.H. Tanpınar Romanlarında Zaman Kavramı*, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Luhan, M. M., 2001, *Global Köy*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Melucci, A., 1999, Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan, K. Çayır içinde, *Yeni Sosyal Hareketler*, (s. 81-107), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Neveu, E., 2005, *Sociologie des mouvements sociaux*, Paris: La Découverte.
- Offe, C., 1999, Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarınının, K. Çayır içinde, *Yeni Sosyal Hareketler* (s. 53-79). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Orgogozo, I., 2004, Postmodernisme Et Action Dans Un Monde Incertain, *Thérapie Familiale*, s. 433-451.

- Özen, H., 2015, Meydan Hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' Toplumsal Hareketler, *Mülkiye Dergisi*, s. 11-40.
- Raymond Hudon, C. P., 2011, *La politique, jeux et enjeux - Action en société, action publique, et pratiques démocratiques*, Presses de l'Université Laval.
- Saout, D. L., 1999, Les théories des mouvements sociaux, Structures, actions et organisations: les analyses de la, *Insaniyat*, s. 1-19.
- Sim, S., 2006, Postmodernizm Ve Felsefe. S. SIM içinde, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* (s. 3-15). Ankara: eabil Yayınları.
- Steven Best, D. K., 2011, *Postmodern Teori*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahin, B., *Postmodern Dönemde Siyasal, Sosyal, Kurumsal Yapı, Yöntem ve Teoriye Dair*, Siyasal Düşünceler Tarihi II, TÜBA.
- Tilly, C., 2008, *Toplumsal Hareketler*, İstanbul: Babil Yayınları.
- Weber, M., 2018, *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Yarın Yayınevi.
- Yaraman, A., 2003, *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri- Prometheus'tan Narkissos'a*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yaraman, A., 2013, H. Değer içinde, *A.H.Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanı Bağlamında Modernleşme İle Zaman Algısı* (s. 7), İstanbul: Altkitap İnternet Yayınevi.